

ТМГ. XXXVIII	Бр. 2	Стр. 935-939	Ниш	април - јун	2014.
--------------	-------	--------------	-----	-------------	-------

Приказ
Примљено: 1. 2. 2014.
Одобрено за штампу: 27. 5. 2014.

Жикица Симић

МИЛАНСКИ ЕДИКТ У СОЦИОЛОШКОЈ ПЕРСПЕКТИВИ*

Округли сто са међународним учешћем „1.700. година Миланског едикта: социолошка перспектива“ одржан је, 30. јуна. 2013. године, на Универзитету у Нишу захваљујући професору Драгољубу Б. Ђорђевићу, нашем познатом социологу религије и културе са Машинског факултета Универзитета у Нишу. На иницијативу поменутог оснивача Југословенског удружења за научно истраживање религије (ЈУНИР), идеју и одржавање овог научног скупа подржали су и Данијела Гавриловић, актуелна председница, и Драган Тодоровић, секретар. Он је окупио истакнуте социологе религије и религиологе из бивших југословенских републике, као и суседне Бугарске који су изложили своје реферате. То је и била природна и очекивана реакција овог нашироко познатог и угледног научног Друштва да, поред осталих националних и локалних нишких институција (и научних скупова), допринесе величању ретког историјског тренутка. Такође, овој иницијативи и залагању професора Ђорђевића претходило је учешће и у ранијим иницијалним одборима за обележавање прославе годишњице Миланског едикта. Поред тога, допринео је да две ЈУНИР-ове књиге, са његовим предговором, изађу поводом јубилеја у Константиновом граду.

Иначе, професор Ђорђевић је још 1966. године, када у српским научним и академским није било никаквог размишљања о прослави Миланског едикта, у своју хрестоматију „Социологија forever“ (неформални уџбеник за средњошколце) уврстио значајне одломке из Лактанција.

Он, поред осталог, изражава и своје незадовољство поводом злонамерних и омаложавајућих коментара на рачун квалитета Државног програма обележавања јубилеја Миланског едикта, значаја самог едикта за Србију, као и историјске улоге самог Константина, сматрајући да такви гласови зависти, злурадости и надмености долазе највише из престонице и оних који су, силом прилика, ускраћени за могућност да профитирају у новцу и слави организујући овај сплет културних манифестација који се одиграва у провинцији¹.

zika.s@bankerinter.net

* Ђорђевић, Драгољуб Б., Тодоровић, Драган (прир.) (2013). *1.700. година Миланског едикта: социолошка перспектива*. Нови Сад: Прометеј, стр. 101.

¹ Међутим, могло би се приметити да је таквим негативним коментарима обилавала и нишка јавност „Ни Константину не би било јасно, да је жив зашто га то-

Поред тога, Ђорђевић износи своје позитивне утиске, коментаре и поводом других елемената одржавања ове манифестације. Међутим, изражава жаљење због пропуштене ретке прилике за сусрет васељенског патријарха Вартоломеја I и римског бискупа Фрање. Такође, изражава и своје жаљење што прослави јубилеја, осим представника Српске православне и Римокатоличке цркве, нису присуствовали представници традиционалних хришћанских цркава (осим, једног изузетка), као и малих протестанских заједница које и саме баштине идеју верске толеранције. Међутим, то је, према овом социологу, било тешко изводљиво како због нарушених међурелигијских односа тако и због самог поимања природе и улоге Цркве, значаја и улоге Миланског едикта и цара Константина из угла протестанске теологије.

Аутор констатује да Милански едикт отвара важну тему односа државе и цркве, важну за постсоцијалистичке земље, али и оне из западног културног круга чије решење може бити у кооперативној симфонији.

Први излагач на скупу, професор Иван Цвитковић, са Факултета политичких наука у Сарајеву, у свом излагању је истицао значај Миланског едикта. Но, упркос томе, он на самом почетку наглашава да је хришћанство, пре 1700 година, добило слободу деловања коју ни данас немају у потпуности, у постјугословенским државама неке религијске групе (бројчано мале, следбе, нови религијски покрети). Та чињеница је, по њему, поражавајућа за те државе које себе називају демократским.

Иначе, сам цар Константин је био први владар Римског царства који је толерисао хришћанство. Допустио је и еманципацију робова у Цркви (321). Желео је пронаћи решење за спорове који су потресали хришћанску заједницу. Сазивање сабора у Ницеји (325) није код Константина било толико мотивисано теолошким разлозима, и унутарцрквеним споровима, колико потребом за политичким јединством у царству што показује колики реалан утицај религија има у друштву.

Цвитковић указује и на неке сличности данашњег хришћанства с оним из 313. године. Наиме, Константин не само да је признао хришћанство, већ је цркви вратио одузету јој имовину. А то су радили и мали „Константини“ у регији, након 1990-х. Вратили су Цркви добар део имовине без икакве законске основе; у Хрватској, Босни и Херцеговини и Србији увели су конфесионалну веронауку у јавне школе без јавне расправе и законске основе. Црква се понашала у четвртог столећу као што се понаша и данас: узвратила је владарима подршком њиховој политици.

Такође, као што је Константин мислио да је Бог у рату на његовој страни, тако су Бога присвајали ратници у ратовима на просторима бивше

лико славимо“ и да смо помпезном прославом јубилеја „већи Римљани од самих Римљана“. Било је и веома утемељених примедби на рачун, необјашњивих и недопустивих, пропусти локалних власти у организацији и креирању целокупне атмосфере јубиларне године, а једна од највећих је недоступност архелошког налазишта „Медијана“, која није без суштинске повезаности са самим Едиктом, за заинтересоване посетиоце. Штавише, шира јавност је упућивала замерку да је раскошном и скупоченом јубиларном церемонијом бачени у запећак или заснак два национална јубилеја: 900 година од рођења Стефана Немање, утемељивача српске државе и 200 година од рођења Његоша, великана српске културе. Очигледно, примат је дат Едикту као догађају од светског цивилизацијског значаја.

Југославије 90-их година. Аутор истиче оно што данашњи хришћани баштине од Миланског едикта, као његове последице. Константин је успоставио модел цезаропапизма у којем су владари на челу Цркве. Реч је о контроли државе над Црквом и њеном коришћењу за легитимирање политичке власти. Крст од Константина више није био место на којем се извршавала смртна казна над противницима, он ће од четвртог века постати симболом хришћанства. Константин је наредио да се слави недеља, а не субота (као у јудејству). На никејском сабору одређено је да се ускрс слави недељом. Признавање хришћанства нам је оставило у наслеђе стварање нове цивилизације на вредностима те религијске традиције.

Петар-Емил Митев, са Института за социјалне вредности и структуру „Иван Хаџијски“ из Софије, посматра значај Миланског едикта у историјској перспективи. По њему, Милански едикт из 313. године, Велика повеља слободe из 1215. године, Декларација о правима човека и грађанина из 1789. године и Универзална декларација о људским правима, која је усвојена од стране ОУН, су различите тачке једне линије прогресивног развоја свест о слободи. То је Линија Слободe. Слобода савести је смисао Миланског едикта. Његов основни циљ је заштита хришћанства, али је његова аргументација много опширнија и зато је опстала кроз векове.

Пут који је пређен је дуг, сложен и нераван. Пролази кроз гоњења јучерашњих прогонитеља и рушење паганских храмова, кроз истеривање јереси, сукобе иконобараца и иконобранитеља, религиозне ратове, спаљивање неверника, репресалије атеиста над верницима. Међутим, религиозна толеранција која је постигнута путем страдања постала је принцип од којег човечанство не може да направи корак назад. Не може се одустати од те нормe, иако је њен опстанак и даље тежак проблем у низу конфликтних региона (нпр. Средњи Исток). Појам о толеранцији је проширен, продубљен и институционализован у међународним размерама као основни елемент културе мира и демократије.

Професор социологије Сергеј Флере са Универзитета у Марибору сматра да су разлози за доношење Едикта инструменталне, политичке природе и вероватна немогућност одупирања ширењу хришћанства, а мање вероватно плод просветљења.

Ипак, без обзира на то, он је изузетно значајан за историју и хришћанства и Европе. Оно што је цар Константин учинио, привилегујући хришћанство из политичких разлога, представљало је низ корака који су Европу преусмерили од мноштва многобоштва ка јединственој културној матрици, мада та матрица није сасвим јединствена и сасвим неупитна. Иако је Константин своју енергију усмерио ка хришћанству као средишњем елементу идентитета Европе данас тај идентитет није тако неупитан. Не само да је Ислам аутохтоно присутан у неким деловима Европе већ је тај идентитет споран зато што у нацрту европског устава није прихваћена одредба о хришћанским коренима Европе, јер већина у Европском парламенту сматра да је Унија секуларна творевина, заснована на поштовању мултикултуралности. Међутим, иза конфесионалног хришћанства остаје једна заоставштина секуларних вредности (индивидуализам, слобода, људска права) која су основ функционисања друштва.

Поред тога, Константин је својим деловањем претходник источног хришћанског схватања односа круне и цркве мада концепата о симфонији и цезаропапизму још није било.

Иван Маркеша, са Института друштвених наука „Иво Пилар“ у Загребу, промишља питање које су политичке, војне и друштвене околности натерале паганина цара Константина да прогоњене хришћане изједначи са другима, односно да их чак учини и привилегованијим у материјалном смислу (да им врати сва одузета добра).

Наиме, сам Константин се уверио колико су људи лојални ако се њихова религија учини равноправном, а колико су спремни на пружање отпора ако их неко забрањује и прогања. Хришћани су, упркос свим прогонима, посебно Диоклецијановим, значајно демографски унапредовали. Требало је, стога, имати њихову наклоност што говори о чисто прагматичним разлозима њиховог признања. Из истих разлога је сазивао и црквене саборе. Од исправности хришћанског учења, важнији му је био мир у царству. Зато се у својству хришћанина обраћао хришћанима, а као следбеник Бога Сунца обраћао се својим војницима. И сам Цариград, након оснивања 324. године испунио богомољама посвећеним римским божанствима.

Мирко Млакар из Загреба начинио је покушај сагледавања феномена Константина из перспективе Жељка Мардеша, недавно преминулог (2006) врхунског хрватског социолога религије и европског имена у тој области. Жељко Мардеша спада у оне који у Константину виде великог негативца.

Мардеша сматра да су од Константина у Цркви очигледне две традиције: једна је везана за сећање на Христа и првобитну, ранохришћанску верску заједницу засновану на солидарности, а друга је везана за световну моћ и средства остварења те моћи (државу и право).

Пристајући да буде више држава него Црква хришћанство је нехотице створило сасвим нову традицију и с њом повезану носталгију за повратком на прве хришћанске изворе. Развој хришћанства је обележен напетостима између те јаке традиције световне моћи, и сећања и носталгије за првобитним јеванђељским изворима и узорима. Прва побуна против световности хришћанства видљива је у источној патристици (Кападоцијанци и њихови следбеници). Другу побуњеничку групу чине разне западњачке мистичне школе и појединци који су били и под утицајем источњачког мистицизма. За њих су била неприхватљива световна (нехришћанска) средства за помоћ Цркви у невољи. Трећа група незадовољника константиновом световном баштином настала је у монаштву (ред фрањеваца, бенедиктанаца) са типичним хришћанским врлинама толеранције, човекољубља, сиромаштва, бригом о природи. Четврта струја се осећала у филозофским школама (неоплатонизму). Ове традиције историјски и званично коегзистирају у Цркви али са значајном маргинализацијом оне преконстантиновске. Мардеша је у Другом ватиканском концилу (1962-1965) видео контраст константиновству, Константиновом наслеђу и повратак изворима.

Процесу секуларизације Цркве допринели су њено прихватање римског права, аристотеловске филозофије и њена световна политичка улога.

Сукоб Католичке цркве са модернитетом доводи до нове или друге носталгије, оне коју симболизира Константин и са њим стечена моћ. Први сусрет збио се за време протестанске реформације са њеним враћањем изворима и оспоравањем константиновске баштине. Други сусрет збио се за грађанских револуција, са захтевима слободе. Трећи сусрет се дешава за социјалних револуција за захтевима за праведношћу. Реформација је захтев упућивала изван Цркве, либерализам мимо Цркве, а социјализам мимо Цркве.

Зато је реформација у очима Цркве сматрана расколом, либерализам кривоверјем, а социјализам богоборством иако је у њима било клице истине.

На крају, кад је остала без константиновске државе и моћи католичка црква је због овог световног разлога постала отвореном за дијалог.

Михаило Смиљанић, са Етнографског института САНУ у Београду, доказује како рана Црква није очекивала Милански едикт, јер се то косило са суштином ранохришћанског поимања и мисије Цркве у свету. Неке од од последица Едикта била су да је Црква од радикалне алтернативе свету постала друштвена институција и ушла у компромис са државом и пораст броја формалних хришћана.

Драгомир Јанковић, из Грађевинске техничке школе из Београда, истиче да је хришћанство последњих хиљаду и седам стотина година утицало на формирање идентитета Европљана и читаве људске цивилизације у свим областима друштвеног живота (уметности, људских права...). Све декларације и конвенције о правима човека, засноване на хришћанским вредностима, постале су универзалне.

Владан Станковић, са Института са политичке студије из Београда, говорио је о хришћанизацији након Миланског едикта. Милански едикт је, по њему, отворио простор за хришћанизацију друштва, отварајући слободу хришћанству да долази до изражаја у друштвима Старог века. Када се то једном догодило, нико више није могао зауставити хришћанизацију која је потискивала паганске наслаге. Све три хришћанске конфесије на свој начин су обележиле и обликовале културе и друштва у којима су биле доминантне.

Последња учеснице скупа из Скопља, Ружица Цацаноска, са Института за социолошка и политичко-правна истраживања и Маја Ангеловска Панова, са Института за националну историју, бавиле су се Миланским едиктом кроз призму студената Богословског факултета у Скопљу.

Њихово излагање представља целину од три дела. Први део односи се на историјске основе Миланског едикта... У другом делу говори се о главним догађајима који се организују у функцији обележавања овог датума. У трећем делу смештено је истраживање реализовано са студентима Православног богословског факултета из Скопља.

Учесници скупа су дали допринос свестраном сагледавању цивилизацијског значаја и далекосежних последица и тековина Миланског едикта, како позитивних тако и негативних. У једном су једногласни, овом акту није претходило довољно дубоко и истинско просветљење Константина већ практични, прагматични разлози политичке природе – јединства и мира у његовом царству.